

De spiegelstraf herontdekt: een nieuw wapen in de strijd tegen de ineffectiviteit van de bestraffing?

Prof. dr. Joëlle ROZIE

Hoogleraar strafrecht Universiteit Antwerpen

Prof. Damien VANDERMEERSCH

Advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie – Hoogleraar straf- en strafprocesrecht U.C.L.
en Université Saint-Louis Bruxelles

De centrale onderzoeksvraag waarop dit artikel een antwoord wil geven, is of het Belgische straffenarsenaal niet kan worden geoptimaliseerd. Het hele sanctiepalet zal in deze bijdrage evenwel niet onder de loep kunnen worden genomen. Meer bepaald rijst de vraag of een straf met een spiegelende werking – waarbij wordt vooropgesteld dat het gepleegde misdrijf of de daderproblematiek bepalend is voor de inhoud van de straf – geen welkome optimale straf is die de deur openlaat voor bestraffingsalternatieven. De opzet van deze bijdrage bestaat er dan ook in te reflecteren over de huidige spiegelstraffen en na te gaan waar er verbeteringen kunnen worden aangebracht. Er zal worden nagegaan of er ruimte is voor de creatie van nieuwe spiegelstraffen. Dit veronderstelt in de eerste plaats een zoektocht naar algemene criteria voor een optimale(re) bestraffing.

I. Inleiding, probleemstelling en afbakening

1. Het legale karakter van de straf (*nulla poena sine lege*) impliceert dat de strafrechter enkel die straf mag opleggen waarvan de aard en de maat door de wet worden bepaald.¹ Nog al te vaak blijft de vrijheidsstraf de maatgevende straf bij uitstek.² In veel gevallen is bijgevolg de koppeling tussen het gepleegde misdrijf en de daaropvolgende straf ver zoek. Een link is dan ook alleen maar aanwezig bij zogenaamde spiegelstraffen waarvan de wettelijk verankerde bestraffing of de tenuitvoerlegging op een of andere wijze de aard van het onderliggende misdrijf reflecteert.³

2. Deze vorm van bestraffing is niet nieuw. We stellen alleen vast dat de hedendaagse invulling van de notie «spiegelstraf» sterk afwijkt van de wel erg letterlijke interpretatie die er eeuwen geleden aan werd gegeven. Vol-

ledigheidshalve moet worden onderstreept dat de Codex Hammurabi van 1780 v.Chr. reeds voorzag in het *talio*- of «oog om oog, tand om tand»-principe.⁴ Het Oude Testament wond er evenmin doekjes om en vertrok van het uitgangspunt dat wat iemand een ander heeft aangedaan, hem ook zal worden aangedaan met als summum de doodstraf voor wie een mens doodt.⁵

Tal van voorbeelden kunnen worden gegeven waarin bij wijze van veroordeling het misdrijf als het ware opnieuw werd gepleegd. Zo waren tijdens de middeleeuwen wrede lijfstraffen n.a.v. een veroordeling voor een geweldsmisdrijf schering en inslag.⁶ Het afhakken van de hand waarmee de dader de slag had toegebracht, de dief andermans goed had gestolen of de bigamist zijn trouw had beloofd, zijn eveneens treffende voorbeelden.⁷ In de

¹ Zie ook art. 2 Sw.: «Geen misdrijf kan worden gestraft met straffen die bij wet niet waren gesteld voordat het misdrijf werd gepleegd. Indien de straf ten tijde van het vonnis bepaald, verschilt van die welke ten tijde van het misdrijf was bepaald, wordt de minst zware straf toegepast».

² J. ROZIE, «Naar de vrijheidsstraf als *ultimum remedium*: een weg bezaaid met wolfjizers en schietgeweren», NC 2015, 1-14; D. VANDERMEERSCH, «Des alternatives pour (s')en sortir?» in A. JACOBS (ed.), *Les alternatives au procès pénal*, Parijs, L'Harmattan, 2013, 251-267.

³ J. ROZIE en T. VANSWEEVELT, «Causaliteit in het Belgische strafrecht. Over de kruisbestuiving tussen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en het strafrecht», NC 2014, 464.

⁴ Zie: G. HALLEVY, *The Right to Be Punished. Modern Doctrinal Sentencing*, Heidelberg/New York/Dordrecht/London, Springer, 2013, 17-18.

⁵ Exodus 21:22-25; Leviticus 24:19-21 en Deuteronomium 19:16-21. Zie ook: M.J. FISH, «An Eye for an Eye: Proportionality as a Moral Principle of Punishment», *Oxford Journal of Legal Studies* 2008, 57 e.v.

⁶ G. HALLEVY, o.c., 19.

⁷ D.A. BERENTS, «Galg en rad: «wrede straffen» in laat-middeleeuwen Utrecht» in H.A. DIEDERIKS en H.W. Roodenberg (eds.), *Aspekten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, Uitgeverij Verloren, 1991, 88, 89 en 95; F. VAN HEMELRYCK, *Het Brabantse strafrecht en zijn toepassing in de praktijk voornamelijk te Brussel in de XV eeuw*, Gent, Rijksuniversiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, sectie geschiedenis, 1966, 393.

literatuur wordt ook gewag gemaakt van de praktijk van het levend koken van de valsemunter, ook de ketelstraf⁸ genoemd, omdat deze dader voor het misdrijf het metaal had doen koken. Een spiegelstraf was tevens de vuurdood die aan de brandstichter werd opgelegd⁹ of het doorsteken of afsnijden van de tong voor diegene die zich schuldig zou hebben gemaakt aan (gods)laster.¹⁰ Ook de overspelige man werd soms geconfronteerd met een spiegelse straf op zijn geslachtsorgaan en wanneer de vrouw met haar weelderige haardos een man had trachten te verleiden tot het plegen van overspel, was verhänging met haar eigen vlecht een optie.¹¹ Zelfs in het Napoleontische Strafwetboek van 1810¹² vinden we een voorbeeld. Zo werd de oudermoordenaar niet alleen veroordeeld tot de doodstraf (onthoofding door de guillotine), maar werd eveneens voorafgaandelijk aan de executie de rechterpols van de dader afgehaakt. Op die manier werd duidelijk gemaakt dat de bloedband was doorgesneden. Deze symboliek was ook reeds aanwezig in de Romeinse tijd. Krachtens de *Lex Pompeia de Parricidiis* werd de oudermoordenaar eerst tot bloedens toe gegeseld, werd hij daarna in een lederen zak vastgenaaid, vergezeld van een hond, een haan, een adder en een aap, om vervolgens in de zee of in een nabijgelegen rivier te worden gegooit. Op deze wijze werd de dader symbolisch terug in de baarmoeder gesteld om zo te worden ontdaan van alle elementen die een mens het leven schenken.¹³ Meer algemeen moet ook de doodstraf¹⁴ voor een levensdelict onder de noemer «spiegelstraf» worden geplaatst.¹⁵ Een fervent aanhanger van

de doodstraf was de filosoof Immanuel Kant die op het einde van de achttiende eeuw in zijn werk *Die Metaphysik der Sitten* onomwonden schreef dat de doodstraf de enige straf is die een moord kan evenaren.¹⁶

3. De herinvoering van lijfstraffen en van de doodstraf is vanzelfsprekend uit den boze wegens strijdigheid met de fundamentele rechten en vrijheden.¹⁷ Het is dan ook op zijn minst verbazingwekkend te noemen dat wetenschappelijk onderzoek recentelijk heeft aangetoond dat 41,5% van de Vlaamse jongeren te vinden is voor een herinvoering van de doodstraf voor zware misdaden.¹⁸

4. O.i. kan de notie spiegelstraf vandaag nog alleen maar worden gebruikt wanneer de aard van de uitgesproken straf in causaal verband staat met het strafbare feit, zonder dat hieraan een *talio*-principe of vergeldende insteek ten grondslag ligt. Ook kan de aanpak van een onderliggende daderproblematiek (zoals een drugs- of een alcoholverslaving) worden weerspiegeld in de bestraffing.

5. Wanneer thans wordt gestreefd naar gelijkwaardigheid tussen misdrijf en straf, moet dit worden gelezen in termen van proportionaliteit en adequaatheid van de bestraffing. De vraag waarom de Staat mag straffen kan niet langer met «omwille van vergelding» worden beantwoord.¹⁹ Meer algemeen is het niet meer van deze tijd zich te fixeren op het leedprincipe van de bestraffing.²⁰ Het proportionaliteitsprincipe, dat sommigen menen te kunnen afleiden uit de *ius talionis*,²¹ heeft m.a.w. een heel andere invulling gekregen. Ofschoon er volgens het Hof van Cassatie geen algemeen rechtsbeginsel van proportionaliteit bestaat in het Belgische strafrecht,²² dient de strafrechter de straf te bepalen binnen de door de wet vastgestelde grenzen in evenredigheid met de zwaarte

⁸ H. STEENSMA, *Straffen door de eeuwen heen. De beul, het tuchthuis en de gevangenis*, Den Haag, Omniboek, 1982, 18.

⁹ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 146. Zie ook: J. MONBALLYU, «Spiegelstraffen in het Brugse strafrecht in de eerste helft van de 16^e eeuw», *Handelingen van het Genootschap voor geschiedenis te Brugge*, 2006, vol. 143, 164-186.

¹⁰ H. STEENSMA, *o.c.*, 36.

¹¹ C. CALLON, «Sorcery, Wheels and Mirror Punishments in the Apocalypse of Peter», *Journal of Early Christian Studies* 2010, vol. 18, nr. 1, 46.

¹² Meer bepaald in art. 13. Na de Belgische onafhankelijkheid werd evenwel in navolging van een instructie van minister van Justitie Raikem steeds genade verleend voor de handafhakking (J. MONBALLYU, *o.c.*, 142). Het Belgische Strafwetboek van 1867 voorzag niet langer in deze sanctie. Zie ook: J. ROZIE, «De bloedband in het strafrecht» in J. ROZIE, F. DERUYCK, L. HUYBRECHTS en F. VAN VOLSEM (eds.), *Liber amicorum Michel Rozie*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 376.

¹³ M. RADIN, «The Lex Pompeia and the Poena Cullei», *The Journal of Roman Studies* 1920, vol. 20, 119 e.v. Zie ook: *Pand.b.*, v^o *Parricide*, nr. 2.

¹⁴ Hoewel de doodstraf al geruime tijd niet meer ten uitvoer werd gelegd, werd ze in België pas met de wet van 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf afgeschaft (wet tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, BS 1 augustus 1996). De grondwettelijke bepaling m.b.t. de doodstraf werd evenwel pas afgeschaft met de wet van 2 februari 2005 tot herziening van titel II van de Grondwet om er een nieuw artikel in te voegen betreffende de afschaffing van de doodstraf, BS 17 februari 2005.

¹⁵ D. VANDERMEERSCH, *Éléments de droit pénal et de procédure pénale*, Brussel, La Charte, 2015, 195. Zie over het nut van de spiegelse wer-

king van de doodstraf in de VS: P. FURTADO, «In Defence of America's «Death Belt»», *UCL Jurisprudence Review* 2004, 13 p.

¹⁶ Zie ook de weergave van de tekst van I. KANT, «The Penal Law and the Law of Pardon» in M. TONRY (ed.), *Why Punish? How Much? A Reader on Punishment*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 34.

¹⁷ De protocollen 6 en 13 bij het EVRM verbieden de doodstraf en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens verbiedt reeds lang lijfstraffen. Het kernartikel is art. 3 EVRM op grond waarvan niemand mag worden onderworpen aan folteringen noch aan onmenselijke of vernederende behandelingen of straffen.

¹⁸ Onderzoek «Facts & Figures: jongeren en de doodstraf» uitgevoerd door JeugdOnderzoeksPlatform (JOP) (een interuniversitaire samenwerking tussen de universiteiten van Brussel, Gent en Leuven). In 2008 en 2013 namen de onderzoekers een enquête af bij meer dan 2000 jongeren tussen 14 en 25 jaar: http://www.jeugdonderzoeksplatform.be/files/Facts_and_Figures_Doodstraf_1.pdf.

¹⁹ D. VANDERMEERSCH, *o.c.*, 195.

²⁰ Zie ook: P. DE HERT en S. GUTWIRTH, «Het leedprincipe, het strafbegrip en de schuld zonder straf. De fixatie op leedtoevoegende straffen in het strafrecht» in F. DERUYCK en M. ROZIE (eds.), *Het strafrecht bedreven. Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, die Keure, 2011, 129-156.

²¹ Zie hierover uitgebreid: M.J. FISH, «An Eye for an Eye: Proportionality as a Moral Principle of Punishment», *Oxford Journal of Legal Studies* 2008, 57 e.v.

²² Cass. 1 februari 1995, *Arr.Cass.* 1995, 117; Cass. 14 januari 2009, *Arr.Cass.* 2009, 125.

van het misdrijf dat hij bewezen verklaart.²³ De straf moet proportioneel zijn met de ernst van het misdrijf. In het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie²⁴ lezen we in art. 49, derde lid in dezelfde zin: «de zwaarte van de straf mag niet onevenredig zijn aan het strafbare feit». Daarnaast wordt het recht van de wetgever om gedragingen te bestraffen onderworpen aan het toezicht van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.²⁵ Zo aanvaardt de rechtspraak dat het evenredigheidsprincipe in iedere bepaling van het EVRM (met inbegrip van de geratificeerde Aanvullende Protocollen) vervat is. Hierdoor kan een zaak waarbij een kennelijk onredelijke bestraffing werd uitgesproken uiteindelijk voor het Europees Hof worden gebracht.²⁶ Niettemin beschikt de rechter over een zeer grote beoordelingsvrijheid m.b.t. de proportionaliteit van de bestraffing.²⁷ Het uitgangspunt is dat de strafrechter bij de straftoemeting over een grote appreciatiemarge beschikt met het oog op de individualisering van de bestraffing en dat hij binnen de door de wet vooropgestelde voorwaarden in eer en geweten een aan het feit en de dader aangepaste sanctie kiest. Aan deze basisprincipes willen wij niet tornen, wel integendeel.

6. De centrale onderzoeksvraag waarop dit artikel een antwoord wil geven, is of het straffenarsenaal niet kan worden geoptimaliseerd. Het hele sanctiepalet zal in deze bijdrage evenwel niet onder de loep kunnen worden genomen. Meer bepaald rijst de vraag of een straf met een spiegelende werking – waarbij wordt vooropgesteld dat het gepleegde misdrijf of de daderproblematiek bepalend is voor de inhoud van de straf – geen welkome optimale straf is die de deur openlaat voor bestraffingsalternatieven. De opzet van deze bijdrage bestaat er dan ook alleen in te reflecteren over de huidige spiegelstraffen en na te gaan waar er verbeteringen kunnen worden aangebracht. Ook zal worden nagegaan of er ruimte is voor de creatie

van nieuwe spiegelstraffen. Dit veronderstelt in de eerste plaats een zoektocht naar algemene criteria voor een optimale(re) bestraffing.

II. Op zoek naar een optimale(re) bestraffing

7. De ultieme doelstelling bij bestraffing is een optimaal bestraffingskader te creëren dat billijk en effectief is voor alle actoren van de samenleving. Een optimale straf betekent niet alleen dat de straf maatschappelijk gezien als rechtvaardig wordt ervaren, maar ook dat precies die straf kan worden gekozen die het best is aangepast aan de persoonlijke situatie van de beklaagde/beschuldigde.²⁸ In de werkzaamheden van de Commissie voor de Herziening van het Strafwetboek onder voorzitterschap van professor Châtel en later van professor D'Haenens (1976-1979) werd reeds aangekaart dat personalisering van de bestraffing (wat niet kan worden gelijkgesteld met individualisering) inhoudt dat rekening wordt gehouden met de waarden zoals die worden beleefd door alle actoren die bij een strafbaar feit betrokken zijn. Dit zijn niet alleen de dader en het slachtoffer, maar ook in het algemeen de samenleving waarin zij leven.²⁹ Daarom mag strafrecht geen synoniem zijn voor vergelding. Elke sanctie is hoe dan ook leedtoevoegend, maar dit mag nooit de primaire insteek zijn van een samenleving.

Deze uitgangspunten dienen echter nader te worden ingevuld.

8. Het is een pijnpunt dat magistraten in een concrete strafzaak niet altijd blijken te weten welke de meest optimale straf is. Bevindingen n.a.v. een op 27 mei 2016 door het Nederlands Studiecentrum Rechtspleging georganiseerde studiedag m.b.t. de «effectiviteit van straffen en maatregelen» hebben uitgewezen dat, om optimaal te kunnen straffen, magistraten behoefte hebben aan meer informatie over het effect van de uitgesproken sancties.³⁰ Het meten van de effectiviteit is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan.³¹ Idealiter moeten mensen met een vergelijkbaar profiel willekeurig worden verdeeld over

²³ Zie bv. Cass. 29 mei 1967, *Arr.Cass.* 1966-67, 1186.

²⁴ *Pb.C.* 18 december 2000, 364/1; herziene versie *Pb.C.* 14 december 2007, 303/1; *Pb.C.* 30 maart 2010, 83/389; *Pb.C.* 26 oktober 2012, 326/391. Zie ook: F. TULKENS en M. VAN DE KERCHOVE, «Le principe de proportionnalité des sanctions répressives dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes» in *Loyauté, justice et vérité. Liber amicorum Henri-D. Bosly*, Brussel, La Chartre, 2009, 387-397.

²⁵ L. HUYBRECHTS en M. TRAEST, *Het strafrechtelijk sanctiestelsel en de straftoemeting door de rechter in België*, T.Strafr. – Dossier 2004, afl. 2, 34.

²⁶ Verslag namens de Commissie voor de Justitie bij het wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering met het oog op de heropening van de rechtspleging in strafzaken, *Parl.St.* Senaat 2006-07, nr.1769/3. Zie ook: J. ROZIE, «Over de toetsingsbevoegdheid van de strafrechter bij onredelijke straffen» in J. ROZIE, A. VAN OEVELEN en S. RUTTEN (eds.), *Toetsing van sancties door de rechter*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 39 e.v.

²⁷ L. HUYBRECHTS, «Plaats en rol van de strafrechter in de strafrechtsbedeling», *Panopticon* 2001, 76; Zie ook: J. ROZIE, o.c., in J. ROZIE, A. VAN OEVELEN en S. RUTTEN (eds.), *Toetsing van sancties door de rechter*, 37 e.v.

²⁸ Zie ook: P. MARY, «La peine de probation autonome ou la diversification à tout prix», *JT* 2015, 291.

²⁹ *Verslag over de voornaamste grondslagen voor de hervorming van de Commissie voor de Herziening van het Strafwetboek*, Brussel, Ministerie van Justitie, 1979, 30-31.

³⁰ <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Zoektocht-naar-de-justite-straf.aspx>. Zie hierover: ook M. BOONE, A. BEIJER, A.A. FRANKEN en C. KELK, «De tenuitvoerlegging van sancties: maatwerk door de rechter», Utrecht, WODC, 2007, 24, te raadplegen op https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/rechterlijk-maatwerk-in-de-keten-de-tenuitvoerlegging.aspx?nav=ra&l=detentie_en_reclassering&l=rapportage.

³¹ Zie hierover bv.: L.J.M. D'ANJOU, G. DE JONGE en J.J. VAN DER KAADE, «Effectiviteit van sancties. Een overzicht van het onderzoek naar generale en speciale preventie», Den Haag, WODC, 1975, 14-15, te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/wodc03-effectiviteit-van-sankties.aspx>.

een experimentele groep en een controlegroep. Het is maar wanneer die groepen verschillend worden behandeld, dat een accurate effectiviteitsmeting kan worden gehouden. Dit is niet voor de hand liggend in een strafrechtelijke setting waarin de strafrechter in eer en geweten een aan het feit en de dader aangepaste sanctie moet uitspreken. Een strafrechter kan bezwaarlijk omwille van wetenschappelijke doeleinden een bepaalde straf opleggen wanneer een andere straf in zijn ogen eigenlijk meer gerechtvaardigd is.

9. Bovendien is de notie «effectiviteit» geen eenduidig begrip. Veelal worden de wetenschappelijke onderzoeken gevoerd vanuit het perspectief van de speciale preventie, waarbij de vraag centraal staat op welke wijzen een vermindering van de recidive kan worden bewerkstelligd. Ook andere doeleinden kunnen echter met een sanctie worden nagestreefd. De effectiviteit van een strafrechtelijk optreden valt dus niet noodzakelijk samen met de omvang van de terugval van de justitiabelen.³² Een voorbeeld kan dit illustreren. Een heroïneverslaafde dient wegens zijn ernstige verslavingsproblematiek als probatievoorwaarde een therapie te volgen en zich te onthouden van elke vorm van druggebruik. De probant leeft zijn voorwaarden na en blijkt na verloop van tijd volledig verlost te zijn van zijn heroïneverslaving. Binnen de proeftermijn wordt hij echter eenmalig betrapt met een gebruikershoeveelheid cannabis. Juridisch gezien zouden deze feiten aanleiding kunnen geven tot een herroepingsprocedure, waardoor men zou kunnen besluiten dat de bestraffingsmodaliteit van de probatieopschorting of het probatieuittstel gefaald heeft of m.a.w. ineffectief is geweest. Mocht een andere invulling worden gegeven aan de notie «effectiviteit», dan zou het voorbeeld van de heroïneverslaafde probant misschien wel als een succesverhaal kunnen worden bestempeld.

Het is dus geen gemakkelijke opgave om een «effectief» sanctiepalet uit te tekenen. Dit neemt niet weg dat het wettelijke bestraffingskader wetenschappelijk gefundeerd moet kunnen worden. Het is immers niet mogelijk een rechtvaardiging te geven voor een bepaalde straf wanneer men niet kan motiveren met welke bedoeling men eigenlijk straft. Het in de wetgeving oplijsten van de vooropgestelde strafdoelstellingen is daarom geen overbodige luxe. Te denken valt – in navolging van de werkzaamheden van de Commissie-Holsters (2000-2003)³³ – aan (1) het uiting geven aan de maatschappelijke afkeuring ten aanzien van de overtreding van de Strafwet; (2) het

bevorderen van het herstel van het sociale evenwicht en van het herstel van de door het misdrijf berokkende schade; (3) het bevorderen van de maatschappelijke rehabilitatie en re-integratie van de dader en (4) het beschermen van de maatschappij.

De impact van de opname van de strafdoelstellingen in het Strafwetboek is misschien moeilijk voorspelbaar, maar toch zal een wettelijke verankering van de strafdoelstellingen o.i. niet leiden tot meer formalisme. Een gefundeerd bestraffingskader zal integendeel de transparantie van de straftoemingsbeslissing – net zoals de regels m.b.t. de motivering van de straf en van de strafmaat, tenminste wanneer die door de strafrechter weloverwogen worden toegepast – ten goede komen en de strafrechter helpen bij het zoeken naar de meest optimale bestraffing. De vrees dat een wettelijk kader van strafdoelstellingen de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in het gedrang brengt, is eveneens ongegrond. De wetgever reikt alleen een straftoemingskader aan en de strafrechter behoudt nog steeds het laatste woord in een concrete strafzaak.³⁴

10. In onze zoektocht naar de premissen van een optimale(re) bestraffing vallen we verder terug op de rechtspsychologische en criminologische literatuur.

Een optimale straf moet op grond van de volgende criteria worden bepaald: onvermijdelijkheid, onmiddellijkheid, van voldoende passende zwaarte, gevarieerdheid en begrijpelijkheid.³⁵

De premisse van *onvermijdelijkheid* impliceert dat op ongewenst gedrag zeker een reactie moet volgen. De invloed van de pakkans op het gedrag is trouwens belangrijker dan het effect van de zwaarte van de strafdreiging,³⁶ hoewel mensen heel sterk kunnen verschillen in hun perceptie van pakkansen.³⁷ Ook mag het effect van een te lange doorlooptijd van de strafrechtelijke afhandeling niet worden onderschat. Wetenschappelijk onderzoek toont immers aan dat straffen enkel effectief zijn wanneer er een geringe tijd verloopt tussen het ongewenste

³² B.S.J. WARTNA, D.L. ALBERTA en S. VERWEIJ, «Wat werkt in Nederland en wat niet? Een meta-analyse van Nederlands recidiveonderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies», Den Haag, WODC, 2013, 14 te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/meta-analyse-nederlandse-effectstudies.aspx?cp=44&cs=6798>.

³³ Zie eindverslag Commissie «Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting», Deel II – Straftoemeting, 22-25.

³⁴ Zie hierover: S. RAATS, *Consistente straftoemeting*, Antwerpen, Intersentia, 2016, nrs. 302 e.v.

³⁵ Zie o.m.: P. VAN DER LAAN, A.-M. SLOTBOOM en G.J. STAMS, «Wat werkt? Bijdragen aan het terugdringen van recidive» in P.J. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J.W. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter. Psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, 991.

³⁶ L.J.M. D'ANJOU, G. DE JONGE en J.J. VAN DER KAADEN, «Effectiviteit van sancties. Een overzicht van het onderzoek naar generale en speciale preventie», Den Haag, WODC, 1975, 13; J. VAN DER PLIGT, W. KOOMEN en F. VAN HARREVELD, «Bestrafen: een overzicht, een mythe en nieuwe varianten», *Justitiële Verkenningen – Afschrikking en generale preventie*, Den Haag, WODC, 2008, 74 e.v., te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/jv200802-afschrikking-en-generale-preventie.aspx>.

³⁷ H. ELFFERS, «Afschrikking en het aanleren van normen. De theorie van Kelman toegepast op het strafrecht» in *Justitiële Verkenningen – Afschrikking en generale preventie*, Den Haag, WODC, 2008, 91, te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/jv200802-afschrikking-en-generale-preventie.aspx>.

gedrag en de straf.³⁸ Vandaar dat een optimale straf een *onmiddellijke* werking kent. Voorts moet de sanctie *van voldoende passende zwaarte* zijn. Er moet m.a.w. sprake zijn van een juiste verhouding tussen de ernst van het ongewenste gedrag en de zwaarte of de intensiteit van de sanctie. Het dient te worden beklemtoond dat te lichte straffen op den duur te weinig indruk maken en dat te zware straffen als onrechtvaardig worden beschouwd en veelal weerstand oproepen in plaats van medewerking. Om te beklijven, moet de negatieve prikkel van optimale zwaarte zijn.³⁹ Het is dikwijls ook beter anders te straffen dan zwaarder te straffen. Een bepaalde *variatie* moet dus zeker worden ingebouwd: na verloop van tijd verdwijnt door gewenning immers het gewenste effect.⁴⁰

De laatste premisse van *begrijpelijkheid* sluit het beste aan bij de essentie van spiegelbestrafing. Met een *begrijpelijke* straf doelt men immers op het gegeven dat een bestraffing niet alleen rechtvaardig moet zijn, maar ook begrijpelijk moet zijn qua inhoud. Welnu, uit rechtspsychologisch onderzoek blijkt dat de premisse van begrijpelijkheid zeker wordt bevorderd wanneer bij de bestraffing een relatie wordt gelegd met het ongewenste gedrag.⁴¹ Bij de oplegging van een spiegelstraf is het immers de bedoeling dat de delinquent zich bewust wordt van wat het specifieke gedrag waarvoor hij gestraft werd, heeft kunnen teweegbrengen. Gedragsbeïnvloeding met het oog op de terugdringing van recidive wordt m.a.w. in de eerste plaats nagestreefd in een spiegelmodel.⁴² De aanwezigheid van een duidelijk causaal verband tussen het misdrijf en de straf is volgens de literatuur een cognitieve factor die de effectiviteit van de straf bevordert.⁴³ Aangenomen kan worden dat een spiegelstraf de responsiviteit van de betrokkene t.o.v. de opgelegde straf ten goede komt. Het dient te worden beklemtoond dat onderzoek

heeft uitgewezen dat hoe beter de tenuitvoerlegging van een straf is afgestemd op de responsiviteit van de justitiabele, des te effectiever de straf is.⁴⁴

Met een spiegelbestrafing wordt in de eerste plaats een positieve gedragsbeïnvloeding van de veroordeelde beoogd. Een mogelijk gunstig neveneffect is dat deze vorm van bestraffing ook (het verwerkingsproces van) de slachtoffers ten goede komt. Hoewel een optimaal bestraffingskader billijk en effectief moet zijn voor alle actoren van de samenleving, dient het nochtans te worden beklemtoond dat slachtoffers in principe geen rechtstreekse inspraak hebben in de bestraffing. Aan dit uitgangspunt mag o.i. niet worden geraakt. Dit neemt niet weg dat de strafrechter rekening kan houden met slachtoffergebonden parameters, bv. in het kader van de aanwijzingen van de bestraffingsmodaliteit van de probatie gekoppeld aan de opschorting van de uitspraak van de veroordeling of het uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf, de autonome probatiestraf en de werkstraf.⁴⁵

Vanuit die optiek is er o.i. in de Belgische strafwetgeving dus zeker ruimte voor strafsoorten met een spiegelende werking. Hoewel deze resultaten later zeker nog empirisch zullen moeten worden getoetst, kunnen in dit stadium reeds een aantal wetswijzigingen worden voorgesteld.

In deze bijdrage zullen eerst de reeds bestaande spiegelstraffen en spiegelbestraffingsmodaliteiten in kaart worden gebracht en worden geëvalueerd. Daarna zal worden nagegaan welke nieuwe straffen met een spiegelend effect wenselijk zijn in het Belgische straffenarsenaal.

III. De reeds bestaande spiegelstraffen en spiegelbestraffingsmodaliteiten in kaart gebracht en geëvalueerd

11. Het huidige strafrechtelijke landschap herbergt een aantal straffen die op basis van hun wettelijke omschrijving onder de noemer «spiegelstraf» kunnen worden geplaatst.

Slechts bij wijze van uitzondering zal de uitgesproken straf vandaag *ab initio* als spiegelstraf kunnen worden aangemerkt. Dit is het geval bij het verval van het recht tot sturen in wegverkeerszaken, bij de bijzondere verbeurdverklaring en misschien ook bij het beroepsverbod en de sluiting van de inrichting. Men zou eveneens kunnen stellen dat wanneer de strafrechter bij de schuldigverklaring aan een vermogensmisdrijf voor een geldboete opteert, dit een spiegelstraf is. De keuze voor de geldboete

³⁸ P.H. VAN DER LAAN, «Over straffen effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie» in *Justitiële Verkenningen – Beleidstheorieën*, Den Haag, WODC, 2004, 34, te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/jv200405-beleidstheorieen.aspx>.

³⁹ P. VAN DER LAAN, A.-M. SLOTBOOM en G. J. STAMS, o.c., in P.J. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J.W. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter. Psychologie van het recht*, 991.

⁴⁰ P.H. VAN DER LAAN, o.c., in *Justitiële Verkenningen-Beleidstheorieën*, Den Haag, WODC, 2004, 34-35, te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/jv200405-beleidstheorieen.aspx>.

⁴¹ P. VAN DER LAAN, A.-M. SLOTBOOM en G.J. STAMS, o.c., in P.J. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J.W. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter. Psychologie van het recht*, 992. Zie ook: M.W. BOL, «Gedragsbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen. Een literatuurstudie», Den Haag, WODC, 1995, 128, te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/w00140-gedragsbeïnvloeding-door-strafrechtelijk-ingrijpen-een-literatuurstudie.aspx>.

⁴² Zie ook: G.J. PLOEG en A.P.G. DE BEER, «De inpassing van de taakstraf», *Justitiële Verkenningen* 1993, nr. 9, 15.

⁴³ M.W. BOL, «Gedragsbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen. Een literatuurstudie», Den Haag, WODC, 1995, 128, die verwijst naar A. Bandura, *Social Foundations of Thought and Action; A Social Cognitive Theory*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1986.

⁴⁴ R. POORT en K. EPPINK, «Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering», Den Haag, WODC, 2009, 92, te raadplegen op <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/ov-200901-literatuur-onderzoek-naar-de-effectiviteit-van-de-reclassering.aspx>.

⁴⁵ S. VERHELST, *De rol van het slachtoffer in het straf(proces)recht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 494-548.

te kan evenwel ook door andere redenen ingegeven zijn. De motivering van de straf en de strafmaat – hoewel die soms heel vaag blijft – zou hierin meer inzicht kunnen geven.⁴⁶

Daarnaast kunnen bepaalde straffen en bestraffingsmodaliteiten op zo'n manier worden ingevuld dat een spiegelend effect kan worden bewerkstelligd. Hier kunnen de probatieopschorting, het probatieuitsstel, de autonome probatiestraf en de werkstraf genoemd worden. Hoewel zij geen straffen zijn, kan volledigheidshalve worden opgemerkt dat in sommige gevallen ook een spiegelende werking zou kunnen worden gezien in de minnelijke schikking of in het verval van de strafvordering tegen betaling van een geldsom en de bemiddeling in strafzaken.

A. Probatieopschorting, probatieuitsstel, autonome probatiestrafen werkstraf

12. De invulling van enkele alternatieve bestraffings-opties (m.n. de bestraffingsmodaliteit van de probatie gekoppeld aan de opschorting van de uitspraak van de veroordeling of het uitsstel van de tenuitvoerlegging van de straf, de autonome probatiestraf en de werkstraf) zou op zo'n manier kunnen gebeuren dat er duidelijk een link aanwezig is met het onderliggende gepleegde misdrijf of met de daderproblematiek die aan het misdrijf ten grondslag ligt.

Allereerst moet wel worden aangestipt dat voornoemde straffen en bestraffingsmodaliteiten een consensueel karakter hebben. Dit betekent dat de strafrechter zonder actief handelen van de beklaagde of diens raadsman nooit gerechtigd zal zijn voornoemde straffen of bestraffingsmodaliteiten uit te spreken. Er wordt aangenomen dat deze alternatieve bestraffingswijzen enkel enige slaagkansen kan hebben als de betrokkene er echt voor gaat.⁴⁷ Het is aannemelijk dat de slaagkansen nog wordt vergroot wanneer er een spiegelende component in de sanctie verweven zit.

13. De bestraffingsmodaliteit van *probatie gekoppeld aan de opschorting van de uitspraak van de veroordeling of het uitsstel van de tenuitvoerlegging van de straf*, en meer bepaald de invulling van de geïndividualiseerde voorwaarden, leent zich bijzonder goed om verbanden te leggen met het onderliggende misdrijf.⁴⁸ In de omschrij-

ving door de wetgever van de geïndividualiseerde voorwaarden, namelijk «geïndividualiseerde voorwaarden gericht op het voorkomen van recidive en op de omkadering van de begeleiding», ligt eigenlijk al een spiegelende werking besloten. De wetgever somt de mogelijke geïndividualiseerde probatievoorwaarden niet op. Die worden aan de creativiteit van de rechter overgelaten: de probatievoorwaarden moeten worden vastgelegd met inachtneming van de eigenheid van elk geval.⁴⁹ Een beknopt voorlichtingsrapport of een uitgevoerde maatschappelijke enquête kan de strafrechter ongetwijfeld meer inzicht verschaffen.

De spiegelende werking wordt in de doctrine als een belangrijke premisse naar voren geschoven voor het wel-slagen van de probatie. Zo lezen we dat de probatievoorwaarden het best verband houden met de feiten waaraan de probant schuldig wordt bevonden of met aan de feiten ten grondslag liggende problemen. Ook de begeleidingsvoorwaarden moeten inhoudelijk worden geformuleerd voor het probleemgebied dat moet worden behandeld.⁵⁰ Er valt te denken aan het volgen van een cursus agressie-beheersing als probatievoorwaarde bij een veroordeling tot een geweldsmisdrijf, zich laten begeleiden of behan-delen voor drugsproblemen in het kader van drugsgere-lateerde criminaliteit, het naleven van een stadionverbod n.a.v. voetbalgeweld, de voorwaarden zich volledig te ont-houden van alcoholgebruik en zich niet te begeven of te vertonen in herbergen, discotheken of soortgelijke instel-lingen bij een onderliggende alcoholproblematiek, ...⁵¹

Er is een belangrijke rol weggelegd voor de strafrechter. De informatie- en hoorplicht voor de strafrechter is niet alleen een stok achter de deur voor de strafrechter om na te gaan of de betrokkene wel met kennis van zaken zijn instemming heeft verleend, maar kan ook de gedragsbe-invloeding van de betrokkene op de goede weg helpen. Een beklaagde die probatie alleen maar beschouwt als het middel om te ontsnappen aan een vrijheidsstraf, is niet «probatiebekwaam».⁵² Wanneer de beklaagde een duide-lijk inzicht krijgt in zijn problematiek en dus ook begrijpt

vast adres hebben, en bij wijziging ervan, de nieuwe verblijfplaats on-middellijk meedelen aan de justitieassistent die met de begeleiding be-last is; (3) gevolg geven aan de oproepingen van de probatiecommissie en aan die van de justitieassistent die met de begeleiding belast is.

⁴⁹ R. VERHEYDEN, «De probatie tussen toekomst en verleden», *RW* 1975-76, 544.

⁵⁰ P. HOET, *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschor-ting, uitsstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, 94 en 99.

⁵¹ G. DEMANET, «La loi du 22 mars 1999 modifiant la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation», *Rev.dr.pén.* 2000, 916; P. HOET, o.c., 96-97; P. VAN DROOGHENBROECK, «Commen-taire de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation», *Rev.dr.pén.* 1964-65, 777-780.

⁵² P. HOET, «Werkbare probatie en herroeping» in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae. Liber Amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 217.

⁴⁶ Zie over de motivering van de straf en de strafmaat: J. ROZIE en C. VANDEUREN, «De motivering van de straf en strafmaat. Komt de huidige motiveringspraktijk tegemoet aan de door de strafwetgever vooropgestelde doelstellingen?», *NC* 2012, 131-149.

⁴⁷ Zie bv. voor de werkstraf: Verslag namens de Commissie voor de Justitie bij het wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek en tot invoering van de dienstverlening en de opleiding als gevangenisver-gangende straffen, *Parl.St.* Kamer 2000-01, nr. 550-0549/011, p. 72.

⁴⁸ Krachtens art. 2bis Probatiwet moeten er steeds drie algemene voorwaarden worden opgelegd indien een probatieopschorting of een probatieuitsstel wordt verleend: (1) geen strafbare feiten plegen; (2) een

waarom de strafrechter bepaalde spiegelende voorwaarden uitspreekt, heeft dit ontegensprekelijk een positieve weerslag op de responsiviteit t.o.v. de uitgesproken probatiemaatregel.

Het nastreven van een gunstig spiegelend effect dreigt soms *a priori* gehypothekeerd te worden. Zelfs wanneer de strafrechter behandeling of begeleiding de meest optimale sanctie zou vinden, is hij gebonden door de begrenzings van de wetgever. Hij kan immers geen probatievoorwaarden opleggen indien de gerechtelijke antecedenten van een betrokkene dit niet mogelijk maken. Het valt echter te betreuren dat de aanwezigheid van gerechtelijke antecedenten⁵³ het uitspreken van de probatieopschorting van de uitspraak van de veroordeling dan wel het probatieuiststel van de tenuitvoerlegging belemmert, terwijl probatievoorwaarden in een aantal gevallen – bijvoorbeeld drugsgerelateerde misdrijven, waarbij het volgen van een behandeling als een efficiënte probatievoorwaarde zou kunnen gelden⁵⁴ – de enige hoop zijn op reclassering en niet-herval van de veroordeelde.⁵⁵

14. De *autonome probatiestraf* (art. 37octies e.v. Sw.) kent (net zoals de minnelijke schikking, de bemiddeling in strafzaken en de werkstraf) geen voorwaarden gerelateerd aan het gerechtelijke verleden van de betrokkene. Dit maakt het dan bv. mogelijk, ondanks gerechtelijke antecedenten die geen uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf of opschorting van de uitspraak van de veroordeling meer mogelijk maken, aan personen geconfronteerd met een verslavingsproblematiek toch nog een probatiebegeleiding op te leggen die afgestemd is op hun problematiek.

De nadruk op het begeleidende en hulpverlenende karakter van de autonome probatiestraf met als doel de sociale re-integratie van de betrokkene en de bestrijding

van de recidive⁵⁶ maakt dat deze recente straf – net zoals de bestaafingsmodaliteit van de probatieopschorting en het probatieuiststel – uitermate geschikt is om een spiegelend effect te bewerkstelligen. De geïndividualiseerde voorwaarden gelinkt aan de autonome probatiestraf zijn trouwens net dezelfde als deze die kunnen worden gekoppeld aan de probatieopschorting of het probatieuiststel.⁵⁷ Er kan evenwel geen opdracht worden gegeven om een beknopt voorlichtingsrapport en/of een maatschappelijke enquête uit te voeren, wat te betreuren valt. Een algemene bepaling op grond waarvan het openbaar ministerie of de rechter bij wie de zaak aanhangig werd gemaakt, aan de bevoegde dienst van het gerechtelijk arrondissement van de verblijfplaats van de beklaagde de opdracht kan geven een voorlichtingsrapport op te stellen teneinde de pertinente informatie te verstrekken die van aard is de rechter in te lichten over de opportuniteit van de overwogen straffen of maatregelen, moet worden bepleit.

De strafrechter bepaalt de duur van de autonome probatiestraf, maar de concrete invulling gebeurt door de probatiecommissie (dit is ook het geval bij de werkstraf, maar niet bij de probatie als bestaafingsmodaliteit). De rechter kan evenwel aanwijzingen geven. In een ideaal scenario gebeurt dit ook – men zou zich zelfs kunnen afvragen of de niet-individualisering door de strafrechter niet neerkomt op een ongeoorloofde delegatie van de straftoemeting⁵⁸ – zodat de meest optimale spiegelende probatiestraf kan worden uitgetekend. Als aanwijzing kan bijvoorbeeld worden vermeld dat een veroordeelde zich laat begeleiden voor een verslavings- of agressieproblematiek.⁵⁹ De concrete uitwerking, die afhankelijk is van o.m. het uurrooster en de duur van de behandeling, een doorverwijzing naar een groepsgerichte of individuele follow-up, de individuele, familiale of professionele situatie van de veroordeelde, zal dan gebeuren door de probatiecommissie.⁶⁰

Een uitbreiding van het sanctiepalet komt ongetwijfeld de individualisering van de bestaafing ten goede. De vraag rijst evenwel op basis van welke criteria de strafrechter zal moeten beslissen. Wanneer de toepassingsvoorwaarden van de Probatiwet zijn verenigd (dus ook

⁵³ Voor de opschorting van de uitspraak van de veroordeling geldt als voorwaarde dat de beklaagde nog niet is veroordeeld tot een criminele straf of een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden (art. 3 Probatiwet). Voor het gewone uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf is vereist dat de veroordeelde nog niet is veroordeeld tot een criminele straf of tot een hoofdgevangenisstraf van meer dan twaalf maanden. Sedert de inwerkingtreding van de Potpourri II-wet geldt voor het probatieuiststel dat de veroordeelde nog niet mag zijn veroordeeld tot een criminele straf of een hoofdgevangenisstraf van meer dan drie jaar (art. 8 Probatiwet).

⁵⁴ Art. 9 van de Drugswet voorziet in dit verband in een afwijking op de Probatiwet, maar de uitzondering werd gelimiteerd tot bepaalde drugsmisdrijven («eenieder die de in artikel 2bis, § 1 genoemde stoffen met het oog op eigen gebruik op onwettige wijze vervaardigt, verkrijgt of onder zich heeft en eenieder die, met het oog op eigen gebruik, kosteloos of tegen betaling het gebruik voor anderen heeft vergemakkelijkt, voornoemde stoffen heeft verkocht of te koop aangeboden, behalve indien deze misdrijven gepaard gaan met de verzwarende omstandigheden bedoeld in artikel 2bis, § 2, b), §§ 3 en 4»). Gemeenrechtelijke misdrijven (zoals diefstal, oplichting) zonder samenloop op grond van art. 65 Sw. met voornoemde drugsmisdrijven maar die wel werden gepleegd om zich met de opbrengst ervan te kunnen bevoorraden met verdovende middelen, vallen bijvoorbeeld uit de boot.

⁵⁵ Zie in dezelfde zin: J. MAES, *De straf is de straf*, Gent, Larcier, 2006, 20.

⁵⁶ Memorie van toelichting bij het wetsontwerp tot invoeging van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek, het Gerechtelijk Wetboek en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3274/001, p. 4.

⁵⁷ P. HOET, *o.c.*, 76.

⁵⁸ Ambtshalve advies van de Hoge Raad voor de Justitie over het voorontwerp van wet tot invoeging van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek, tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, 2. Zie ook: D. VANDERMEERSCH, *o.c.*, 237.

⁵⁹ Memorie van toelichting bij het wetsontwerp tot invoeging van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek, het Gerechtelijk Wetboek en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3274/001, p. 11.

⁶⁰ M. ROZIE, «De probatie kan voortaan ook op eigen vleugels vliegen», *NC* 2014, 354.

de voorwaarde m.b.t. de gerechtelijke antecedenten), zal het een moeilijke opgave zijn te kiezen tussen ofwel de probatie als autonome straf ofwel de probatieopschorting als bestraffingsmodaliteit. Vandaar dat bij een volledige hervorming van het Strafwetboek de probatieopschorting het best zou worden opgeslorpt door de autonome probatiestraf.

15. Ook de *werkstraf* (art. 37^{quinquies} e.v. Sw.) kan een spiegelende invulling krijgen. Zo kan er worden geoordeeld dat de werkstraf in een ziekenhuis of een revalidatiecentrum moet worden uitgevoerd, gelet op de aard van het misdrijf.⁶¹ De werkstraf kan bv. op die manier in het kader van veroordelingen wegens wegverkeersmisdrijven naadloos aansluiten bij het bestrafte rijgedrag, aangezien de dader wordt geconfronteerd met de potentiële gevolgen van verkeersmisdrijven.

Het effect van de spiegelende werking van de straf, voornamelijk het confronterende karakter van deze straf, moet niet worden onderschat. In Nederland heeft onderzoek m.b.t. de taakstraf (d.i. de evenknie van de werkstraf) aangetoond dat een spiegelende invulling wel degelijk een succesverhaal kan zijn.⁶² Nochtans kan de werkstraf verschillende doeleinden dienen en is een spiegelend effect niet altijd mogelijk. In de literatuur wordt wel eens gesproken van de werkstraf als kameleonstraf met een multifunctioneel karakter.⁶³ Ook hier zou de aanwezigheid van een maatschappelijke enquête of van een beknopt voorlichtingsrapport waardoor de strafrechter goed wordt geïnformeerd over de persoonlijkheid van de beklaagde, de strafrechter beter kunnen sturen in zijn zoektocht naar een optimale werkstraf. Dit gebeurt vandaag echter nog te weinig. Uit een empirisch onderzoek waarbij m.b.t. de werkstraf de arresten van het Hof van Beroep te Antwerpen voor de jaren 2004 en 2011 werden bestudeerd, bleek dat de maatschappelijke enquête zelden werd bevolen: in 2004 negen keer en in 2011 slechts zeven keer.⁶⁴ Algemeen beschouwd volgt ook uit empirisch onderzoek, uitgevoerd aan twee correctionele rechtbanken,⁶⁵ dat strafrechters niet vlug geneigd zijn zelf een werkstraf voor te stellen. Ze zijn van oordeel dat dit tot de opdracht van de procespartijen en in het bijzonder van de verdediging behoort.

B. Verval van het recht tot sturen

16. Het verval van het recht tot sturen als straf impliceert een tijdelijk of definitief verbod tot het besturen op

de openbare weg van de door de rechter nader aangeduide vervoermiddelen.⁶⁶

Het etiket spiegelstraf geldt vandaag ten volle bij deze straf, daar het verval van het recht tot sturen wordt gerelateerd aan de veroordeling voor een wegverkeersmisdrijf.⁶⁷ Parlementaire initiatieven die het verval van het recht tot sturen los willen koppelen van de verkeersmisdrijven, hebben nog geen weerklink gevonden.⁶⁸

17. Een uitzondering zonder enige link met het onderliggende misdrijf is het gegeven dat de strafrechter in het kader van het misdrijf familieverlating (art. 391bis Sw.) bij wijze van facultatieve bijkomende straf het verval van het recht tot sturen kan uitspreken.⁶⁹ Terecht is de rechtsleer bijzonder kritisch t.a.v. deze niet voor de hand liggende straf voor één geïsoleerd misdrijf.⁷⁰ Zo wordt er geopperd dat de unieke keuze voor familieverlating niet kan worden verantwoord op basis van objectieve elementen. Fundamenteler is de kritiek dat deze «alternatieve straf» volgens de wetgever louter bedoeld is als een extra drukkingsmiddel om «de onderhoudsplichtige ertoe te brengen zijn verbintenissen in de toekomst spontaan na te komen».⁷¹ De vraag rijst of dit wel een strafdoel mag zijn. Wanneer het verval van het recht tot sturen als een drukkingsmiddel wordt bestempeld, is het bovendien niet logisch dat de wetgever geen herzieningsprocedure heeft uitgewerkt voor de teruggave van het rijbewijs na de volledige vergoeding van de schade.⁷²

18. Wanneer het voertuig is ingezet om het misdrijf te plegen, kan dit hoogstens worden verbeurdverklaard als instrument van het misdrijf (dit zijn de zaken die gediend hebben of bestemd waren voor de voorbereiding of de voltooiing van het misdrijf) wanneer de eigendomspremissie is vervuld.⁷³ Te denken valt aan het voertuig waarmee iemand wordt ontvoerd. Ook moet volgens het Hof van Cassatie het voertuig worden verbeurdverklaard dat de dader van de diefstal gebruikt om de goederen die hij

⁶⁶ *Les Nouvelles*, v° *Code de la route*, p. 514-515, nr. 3282.

⁶⁷ Zie art. 38-49 Wegverkeerswet (wet 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, BS 27 maart 1968). Zie ook: P. ARNOU en M. DE BUSSCHER, *Misdrijven en sancties in de Wegverkeerswet*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 221-308.

⁶⁸ Zie bv. *Parl.St.* Kamer 2008-09, nr. 1489/001; *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-316/1.

⁶⁹ Art. 12 van de wet van 12 mei 2014 houdende wijziging van de wet van 21 februari 2003 tot oprichting van een Dienst voor alimentatievorderingen bij de FOD Financiën en tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek, met het oog op een effectieve invordering van onderhoudsgelden, BS 30 mei 2014.

⁷⁰ B. DE SMET, «Geen onderhoudsgeld betalen, rijbewijs inleveren», *RW* 2014-15, 397-398.

⁷¹ Toelichting bij het wetsvoorstel houdende wijziging van de wet van 21 februari 2013 tot oprichting van een Dienst voor alimentatievorderingen bij de FOD Financiën en tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek, met het oog op een effectieve invordering van onderhoudsschulden, *Parl.St.* Senaat 2013-14, nr. 2476/1, p. 23-24.

⁷² B. DE SMET, o.c., *RW* 2014-15, 398.

⁷³ Zie: J. ROZIE en P. WAETERINCKX, «Actualia verbeurdverklaring (2010-15): alles stroomt, niets is blijvend», *NC* 2015, 395.

⁶¹ Gent 23 september 2002, *RABG* 2003, 296.

⁶² G.J. PLOEG en A.P.G. DE BEER, o.c., *Justitiële Verkenningen* 1993, nr. 9, 7-35.

⁶³ K. BEYENS, «De werkstraf als hedendaagse straf», *Panopticon* 2006, 7-18.

⁶⁴ J. ROZIE en C. VAN DEUREN, o.c., *NC* 2012, 139.

⁶⁵ F. VANHAMME, *La rationalité de la peine. Enquête au tribunal correctionnel*, Brussel, Bruylant, 2009, 101.

zich reeds heeft toegeëigend, te vervoeren vanuit de plaats waar zij zijn ontvreemd. Dat vervoer behoort immers tot de voltooiing van dat misdrijf.⁷⁴ Nog ruimer is het oordeel van de Correctionele Rechtbank te Dendermonde die besliste dat het bij zich hebben van een radardetector niet los kan worden gezien van het voertuig waarin hij werd bevestigd en dat het voertuig aldus was bestemd tot het plegen van het misdrijf. Daarop verklaarde de rechtbank het voertuig verbeurd als gediend hebbend tot het plegen van het misdrijf.⁷⁵ Een eigendomsvoorwaarde geldt niet wanneer het voertuig door de dader werd gebruikt voor het invoeren van verdovende middelen (art. 4, § 6 Drugswet). Het uitspreken van een verval van het recht tot sturen behoort echter in alle voornoemde gevallen niet tot de mogelijkheden.

C. Bijzondere verbeurdverklaring

19. Zoals uit het vorige randnummer blijkt, kan een spiegelsanctie ook worden gezien in de sanctie van de *bijzondere verbeurdverklaring* of confiscatie. De verbeurdverklaring is immers een rechterlijke beslissing die het eigendomsrecht over zaken die te maken hebben met het plegen van het misdrijf aan de veroordeelde ontnemt en toekent aan de Staat, de burgerlijke partij of de belanghebbende derde. De verbondenheid of m.a.w. het causale verband tussen het te verbeurdverklaren goed en het misdrijf is dus cruciaal.⁷⁶

Krachtens het legaliteitsprincipe kunnen enkel zaken worden verbeurdverklaard met een wettelijke basis, zelfs wanneer men een causaal verband meent te kunnen ontwaren tussen het goed en het misdrijf. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde in een arrest van 29 oktober 2013 dat de verbeurdverklaring gebaseerd moet zijn op een wettelijke grondslag die niet onderhevig is aan een ongeoorloofde extensieve interpretatie. Een verbeurdverklaring die strijdig is met het legaliteitsprincipe houdt volgens het Hof automatisch een aantasting in van het eigendomsrecht zoals gewaarborgd door art. 1 van het Eerste Aanvullend Protocol.⁷⁷

20. Volgens het Strafwetboek wordt de bijzondere verbeurdverklaring toegepast op de zaken die het voorwerp van het misdrijf uitmaken en op die welke gediend hebben of bestemd waren voor het plegen van het misdrijf, wanneer zij eigendom zijn van de veroordeelde (art. 42, eerste lid Sw.), op de zaken die uit het misdrijf voortkomen (art. 42, tweede lid Sw.) en op de vermogensvoorde-

len die rechtstreeks uit het misdrijf zijn verkregen, op de goederen en waarden die in de plaats ervan zijn gesteld en op de inkomsten uit de belegde voordelen (art. 42, derde lid Sw.).

21. Zodra een goed volgens de wetgever te maken heeft met het plegen van een misdrijf, komt de verbeurdverklaring om de hoek kijken. Causaliteitsverbanden zijn in de meest rekbare vorm aanwezig bij de bijzondere verbeurdverklaring van art. 42, derde lid Sw., de zogenaamde voordeelsontneming. Het voordeelsbegrip of *lucra scele-ris* strekt zich immers uit over drie niveaus, ook wel de primaire vermogensvoordelen, de vervangingsgoederen en de inkomsten uit de belegde voordelen genoemd («ver-mogensvoordelen die rechtstreeks uit het misdrijf zijn verkregen, de goederen en waarden die in de plaats ervan zijn gesteld en de inkomsten uit de belegde voordelen»⁷⁸).

Art. 42, derde lid Sw. bepaalt uitdrukkelijk dat de vermogensvoordelen rechtstreeks uit het misdrijf moeten zijn verkregen. Dit impliceert m.a.w. het vereiste van een causaal verband tussen het ten laste gelegde misdrijf en het genoten voordeel. Alle misdrijven (misdaden, wan-bedrijven, overtredingen, opzettelijke en onopzettelijke misdrijven, ...) komen hiervoor in aanmerking, zonder onderscheid. Men zal wel telkens een causaal verband moeten kunnen bewijzen; niet alle misdrijven genereren dus automatisch vermogensvoordelen.

Aangezien oorspronkelijke goederen en waarden vaak worden omgeruild, omgevormd en verdeeld om ieder spoor ervan te doen verdwijnen, heeft de wetgever geoordeeld dat ook de vervangingsgoederen kunnen worden verbeurdverklaard, bv. goederen die met het gestolen geld werden aangekocht of het geld dat door de verkoop van de gestolen goederen werd verkregen. Wel dient steeds het laatst gesubstitueerde goed of de laatst gesubstitueerde waarde in aanmerking te worden genomen. Dit uitgangspunt maakt dat de causaliteitsketen oneindig lang kan worden. Men moet als het ware de ketting volgen tot de laatst vindbare schakel. Niettemin moet er een duidelijk identificeerbare band aanwezig zijn tussen het vervangingsgoed en het illegale vermogensvoordeel. De enige voorwaarde om als vervangingsgoed te kunnen worden aangemerkt, is dat het goed op legale wijze in de handel verkrijgbaar moet zijn.

Onder de «inkomsten uit de belegde voordelen» moeten de bankrenten, dividenden en opbrengsten van allerlei aard die voortvloeien uit de primaire vermogensvoordelen of de vervangingsgoederen worden begrepen.

22. Het dient te worden beklemtoond dat het Hof van Cassatie het causale verband tussen het bewezen verklaarde misdrijf en het waardeerbare voordeel ruim in-

⁷⁴ Cass. 11 februari 2014, NC 2014, 218.

⁷⁵ Corr. Dendermonde 28 juli 2006, T.Pol. 2006, 199, noot F. GLORI-EUX.

⁷⁶ Zie recentelijk over de bijzondere verbeurdverklaring: F. LUGENTZ en D. VANDERMEERSCH, *Saisie et confiscation en matière pénale*, Brussel, Bruylant, 2015, 307 p.; J. ROZIE en P. WAETERINCKX, o.c., NC 2015, 390-432;.

⁷⁷ EHRM 29 oktober 2013, Varvara t/ Italië.

⁷⁸ Zie hierover uitgebreid: J. ROZIE, *Voordeelsontneming. De wisselwerking tussen de toepassingsvoorwaarden en het rechtskarakter van de verbeurdverklaring van illegale vermogensvoordelen*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 195-261.

terpreteert. Het Hof⁷⁹ verduidelijkt immers dat een vermogensvoordeel rechtstreeks uit het misdrijf is verkregen indien er een causaal verband bestaat tussen dit misdrijf en het vermogensvoordeel. Het begrip «rechtstreeks» wijst niet op een beperking van de verbeurdverklaring tot de voordelen die zonder enige tussenschakel zijn verkregen uit het misdrijf. Een eventueel rechtstreeks causaal verband tussen het vermogensvoordeel en een latere verandering doet het causale verband tussen dit vermogensvoordeel en het voordien gepleegde misdrijf niet verdwijnen.

De strafrechter oordeelt op onaantastbare wijze of een vermogensvoordeel al dan niet uit een misdrijf is verkregen.⁸⁰ De verbeurdverklaring kan worden uitgesproken ongeacht het voordeel dat men uit het misdrijf heeft gehaald of de bestemming die men later aan de vermogensvoordelen heeft gegeven. Het volstaat dat het vermogensvoordeel «waardeerbaar» is.

Het uitgangspunt dat vermogensvoordelen waardeerbaar moeten zijn speelt ten volle bij de verbeurdverklaring bij equivalent of de waardeconfiscatie van art. 43bis, 2° Sw. Indien de zaken niet kunnen worden teruggevonden in het vermogen van de veroordeelde, raamt de rechter de geldwaarde ervan en heeft de verbeurdverklaring betrekking op een daarmee overeenstemmend bedrag. Er bestaat geen optierecht: het is enkel wanneer de vermogensvoordelen in de letterlijke zin van het woord opgesoupeerd werden, dat een waardeconfiscatie mogelijk is. Er moet nog altijd worden vastgesteld dat het bewezen verklaarde misdrijf ooit een vermogensvoordeel heeft gegenereerd.

De situatie is ingewikkelder in het kader van de verbeurdverklaring van vermogensvoordelen krachtens art. 43quater Sw., ook de verruimde verbeurdverklaring genoemd. De supplementaire vermogensvoordelen die hier kunnen worden verbeurdverklaard, zijn de zogenaamde verdere vermogensvoordelen die voortspruiten uit het misdrijf waarvoor de beklaagde werd veroordeeld of die voortspruiten uit identieke feiten en die verworven zijn over een relevante periode. Onder bepaalde voorwaarden heeft de wetgever er dus voor geopteerd de vereiste graad van causaliteit tussen het misdrijf en de eruit voortvloeiende vermogensvoordelen af te zwakken. Dit heeft tot gevolg dat voor de gevallen omschreven in art. 43quater Sw. niet alleen die zaken kunnen worden verbeurdverklaard waarvan de vervolgende partij aannemelijk heeft gemaakt dat ze afkomstig zijn van het misdrijf waaraan de veroordeelde effectief schuldig werd bevonden, maar ook die zaken waarvan aannemelijk

werd gemaakt dat ze voortkomen uit identieke feiten⁸¹ en waarvan de verdediging de rechtmatige oorsprong niet geloofwaardig heeft kunnen maken.

23. Het wettelijke scala aan verbeurd te verklaren goederen toont aan dat de wetgever het uitgangspunt is genomen dat criminaliteit niet zou mogen lonen. Criminaliteit zou inderdaad niet mogen lonen. Nochtans stellen we vast dat het in België – ondanks bewezenverklaring van het ten laste gelegde feit – nog steeds mogelijk is dat de kwestieuze goederen niet worden afgeroomd. De vraag rijst dan ook of de wetgever door het inbouwen van bepaalde premissen de rechtsfiguur van de verbeurdverklaring niet heeft uitgehold.

Zo heeft de voordeelsontneming slechts een facultatief karakter, in tegenstelling tot de bijzondere verbeurdverklaring van art. 42, eerste en tweede lid Sw., die bij misdaad of wanbedrijf altijd moet worden uitgesproken.

Hoewel de manoeuvreerruimte voor de strafrechter heel groot blijft, is ook de voorafgaande vordering van het openbaar ministerie een *conditio sine qua non* om tot voordeelsontneming te kunnen overgaan.⁸² Aan het uitspreken van de voordeelsontneming zonder voorafgaande ontnemingsvordering zal automatisch de nietigheidssanctie moeten worden verbonden zonder voorafgaande toetsing.⁸³ Kortom, de strafrechter staat machteloos wanneer hij wordt geconfronteerd met een stilzittende parketmagistraat die om welke reden geen ontnemingsvordering uitvaardigt, hoewel uit de stukken van het strafdossier kan worden afgeleid dat er wel degelijk illegale vermogensvoordelen werden gegenereerd. Het kan nochtans niet worden gerechtvaardigd dat besmette goederen de dans kunnen ontspringen louter door de houding van een bepaalde procespartij.

Andere, maar wel terechte, begrenzingen hebben te maken met het gegeven dat er steeds een rechtvaardige verbeurdverklaring moet worden nagestreefd. Dit impliceert dat er niet mag worden geflirt met het grondwettelijke verbod op algemene confiscatie, dat de sanctie niet onevenredig mag zijn met het nagestreefde doel, eenzelfde goed maar eenmaal kan worden verbeurdverklaard en dat eigendomsaanspraken van de *derde te goeder trouw* hoog in het vaandel dienen te worden gedragen.⁸⁴

⁷⁹ Cass. 18 oktober 2011, *T.Strafr.* 2011, 441, noot B. MEGANCK; Cass. 10 januari 2012, *Arr.Cass.* 2012, 70.

⁸⁰ Zie o.m. Cass. 13 april 1999, *Arr.Cass.* 1999, 204; Cass. 27 september 2006, *NC* 2008, 58 noot J. ROZIE; Cass. 12 november 2013, *Arr.Cass.* 2013, 2379.

⁸¹ Krachtens art. 43quater § 3, derde lid Sw. zijn identieke feiten de feiten die behoren tot de misdrijfomschrijvingen die zijn bepaald in § 1 en die vallen onder: a) ofwel dezelfde omschrijving als het misdrijf dat het voorwerp uitmaakt van de veroordeling; b) ofwel een aanverwante omschrijving, op voorwaarde dat deze is opgenomen onder dezelfde rubriek van § 1, a) als het misdrijf dat het voorwerp uitmaakt van de veroordeling.

⁸² Zie over deze problematiek: J. ROZIE en P. WAETERINCKX, o.c., *NC* 2015, 403-409.

⁸³ J. ROZIE, «Voordeelsontneming in België vanuit procedurele invalshoek» in M. BORGERS en J. ROZIE (eds.), *Voordeelsontneming – De procedurele invalshoek*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2005, 127.

⁸⁴ Zie in dit verband ook: J. ROZIE, «Koördansen tussen eerbiediging van het recht op eigendom en een rechtvaardige verbeurdverklaring» in S. DEWULF en D. PACQUEE (eds.), *60 jaar Universele Verklaring van*

D. Beroepsverbod en sluiting van de inrichting

24. Een spiegelende werking kan ook worden gezien in de bijkomende straffen van het beroepsverbod en de sluiting van de inrichting. Thans is er voor deze straffen echter geen wettelijke grondslag in Boek I Sw. en is het toepassingsgebied eerder beperkt.

25. In het huidige Strafwetboek is er geen *beroepsverbod* met algemene draagwijdte opgenomen in Boek I, behoudens het verbod dat krachtens art. 7bis en 36 Sw. aan een rechtspersoon kan worden opgelegd om bepaalde werkzaamheden te verrichten. Beroepsverboden hebben m.a.w. een bijzonder karakter en zijn versnipperd over tal van bijzondere strafbepalingen: bv. art. 382, § 2 en art. 382bis Sw. (zedemisdrijven); art. 4, § 2 Drugswet (handel in verdovende middelen); art. 455 WIB en art. 73ter WBTW (fiscale misdrijven) en het KB nr. 22 van 24 oktober 1934 waarbij aan bepaalde veroordeelden en gefailleerden het verbod wordt opgelegd bepaalde ambten, beroepen of werkzaamheden uit te oefenen en waarbij aan de rechtbanken van koophandel de bevoegdheid wordt toegekend om een dergelijk verbod uit te spreken.

Kenscheitsend voor de voornoemde beroepsverboden is dat deze sanctie slechts kan worden gekoppeld aan een veroordeling tot een bepaalde tenlastelegging. Het is dus thans niet zo dat voornoemde beroepsverboden enkel kunnen worden uitgesproken wanneer er ernstig misbruik werd gemaakt van het beroep om het strafbare feit te plegen. Een rechtstreekse spiegelende werking is dus geenszins gegarandeerd. Zo is de actieradius van het vennootschapsberoepsverbod van het KB nr. 22 van 24 oktober 1934 bijzonder ruim opgevat. Het volstaat bv. te zijn veroordeeld, zelfs voorwaardelijk, als dader of medeplichtige aan het strafbare feit of een poging daartoe van valse munt, valsheid en gebruik van valsheid in geschriften, omkoping van openbare ambtenaren, diefstal, afpersing, verduistering, misbruik van vertrouwen, ...⁸⁵

26. Een causaal verband tussen het gepleegde misdrijf en de sanctie lijkt daarentegen wel bijna per definitie besloten te zijn in de bijkomende straf van de sluiting van de inrichting zoals bv. bepaald in art. 382, § 3 Sw., art. 10 Hormonenwet en art. 455 WIB, ... Zo bepaalt art. 382, § 3 Sw. dat de rechtbank de sluiting kan bevelen van de inrichting waar de misdrijven zijn gepleegd.

Een lacune is evenwel dat er in Boek I van het huidige Strafwetboek geen straf van sluiting van de inrichting met een algemene draagwijdte is opgenomen, behoudens de sluiting van de inrichting die krachtens art. 7bis en 37 Sw. aan een rechtspersoon kan worden opgelegd.

de Rechten van de Mens 1948-2008, Antwerpen, Intersentia, 2008, 133-156.

⁸⁵ Voor het volledige toepassingsgebied *ratione materiae*, zie: art. 1 van het KB nr. 22 van 24 oktober 1934 betreffende het rechterlijke verbod aan bepaalde veroordeelden en gefailleerden om bepaalde ambten, beroepen of werkzaamheden uit te oefenen.

IV. Pleidooi voor de invoering van nieuwe spiegelstraffen in Boek I Sw.

27. Wanneer we focussen op de noodzakelijke of nuttige spiegelende werking van straffen en bestraffingsmodaliteiten, legt bovenstaande analyse al onmiddellijk een aantal tekortkomingen bloot in het Belgische straffenarsenaal.

A. Verbeurdverklaring met reëel karakter en geldstraf vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel

28. Het huidige bestaanskader maakt het mogelijk dat criminaliteit blijft lonen: niet alle door een misdrijf besmette goederen kunnen dus worden verbeurdverklaard. Vanuit die optiek zijn wij pleitbezorger van een verplichte verbeurdverklaring met een reëel karakter, tenzij een bijzondere bepaling daarvan zou afwijken. Het reële karakter is gerechtvaardigd vanwege het rechtstreekse verband tussen de zaak vatbaar voor verbeurdverklaring en het plegen van het misdrijf: het voorwerp van het misdrijf, de zaak die gediend heeft tot het plegen ervan, de zaak die ontstaan is door het misdrijf of het voordeel dat uit het misdrijf is behaald. Om buitensporige veroordelingen te voorkomen, zou een bijzondere regeling van toepassing moeten zijn op de verbeurdverklaring van onroerende goederen die gediend hebben of bestemd waren tot het plegen van het misdrijf. Overeenkomstig de rechtspraak van het Hof van Cassatie⁸⁶ wordt zij dan enkel bevolen in de gevallen bij wet bepaald⁸⁷ en na schriftelijke vordering van het openbaar ministerie.⁸⁸

Gezien het reële karakter van de verbeurdverklaring heeft de straf betrekking op de zaak zelf.⁸⁹ Op die ma-

⁸⁶ Cass. 27 mei 2009, *Pas.* 2009, nr. 352, conclusie advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH, *Rev.dr.pén.* 2012, 889, noot A. VERHEYLES-SONNE, «Le point sur les possibilités de saisie et de confiscation d'immeubles en matière pénale», *RW* 2010-11, 572, noot T. VANDROMME; *contra*: Cass. 3 mei 2006, *Pas.* 2006, nr. 254, conclusie advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH; KI Brussel 11 juni 2008, *Rev.dr.pén.* 2008, 1254; F. LUGENTZ, «Saisie et confiscation par équivalent d'avantages patrimoniaux tirés directement des infractions et d'immeubles: pour un régime enfin cohérent?», *Rev.dr.pén.* 2012, 847 e.v.; J. ROZIE en P. WAETERINCKX, o.c., NC 2015, 395-397.

⁸⁷ Zie thans art. 382ter Sw., art. 433novies en 433terdecies Sw. en art. 77sexies van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen.

⁸⁸ Wanneer zij niet werd voorafgegaan door een strafrechtelijk onroerend beslag op het goed, wordt die vordering kosteloos overgeschreven op het kantoor van de hypotheekbewaarder van de plaats waar het onroerend goed gelegen is (bepaling ontleend aan art. 35bis, tweede lid Sv.).

⁸⁹ In geval van fiscale fraude is de verdoken belasting het vermogensvoordeel dat is gehaald uit het misdrijf. De verbeurdverklaring zal dus betrekking hebben op dat bedrag. Indien die verdoken belasting intussen door de dader van het misdrijf is gestort aan de belastingadministratie, wordt de verbeurdverklaring zonder voorwerp, omdat de zaak die bestemd is voor verbeurdverklaring intussen eigendom van de Staat is geworden.

nier beoogt de straf enkel de terugvordering van het ongeoorloofde voordeel dat de dader heeft behaald door het plegen van het misdrijf en strekt zij er in de eerste plaats toe te voorkomen dat de delinquent de ongeoorloofde verrijking behaald door het plegen van het misdrijf behoudt. Het is mogelijk dat de veroordeelde op het tijdstip van de uitvoering van de verbeurdverklaring niet langer in het bezit is van de zaak of haar onttrokken heeft aan het gerecht. Daarom moet worden bepaald dat de rechter samen met de verbeurdverklaring een vervangende straf oplegt in geval van niet-uitvoering van de verbeurdverklaring.⁹⁰ In dat verband raamt de rechter de geldwaarde van de verbeurdverklaarde zaak en veroordeelt hij, in geval van niet-uitvoering van de verbeurdverklaring, de veroordeelde tot het betalen van een bedrag dat overeenstemt met die tegenwaarde. Om onbillijke veroordelingen te voorkomen, kan de rechter, indien nodig, de voornoemde raming van de geldwaarde verminderen teneinde de veroordeelde niet te onderwerpen aan een onredelijk zware straf.

De verbeurdverklaring met *reël karakter* heeft in de eerste plaats een neutralisatie-effect. Daarom blijft er o.i. ruimte voor een nieuwe straf met spiegelende werking wanneer het misdrijf omwille van lucratieve doeleinden werd gepleegd. Meer bepaald kan er worden gedacht aan de invoering van een *geldstraf vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel*.⁹¹ Wanneer het plegen van het misdrijf tot doel had rechtstreeks of onrechtstreeks een vermogensvoordeel te behalen, zou de rechter elk van de daders of deelnemers kunnen veroordelen tot betaling van een som die overeenstemt met een veelvoud (bv. maximum het drievoud) van de waarde van het vermogensvoordeel dat de dader of de daders rechtstreeks of onrechtstreeks uit het misdrijf hebben behaald of hoopten te behalen. Deze som zou kunnen worden geïnd als een geldboete. Het dient te worden beklemtoond dat deze spiegelstraf niet nieuw is. Zo bepaalt art. 40, § 6 van de wet van 2 augustus 2002 betreffende het toezicht op de financiële sector en de financiële diensten⁹² m.b.t. het misdrijf van misbruik van voorkennis dat de overtreder kan worden veroordeeld tot het betalen van een som die

overeenstemt met maximum het drievoud van het bedrag van het vermogensvoordeel dat hij rechtstreeks of onrechtstreeks uit de overtreding heeft behaald.

B. Verval van het recht tot sturen

29. Wanneer het voertuig is ingezet om het misdrijf te plegen, kan dit hoogstens worden verbeurdverklaard als instrument van het misdrijf wanneer het eigendom (uitgezonderd het geval bedoeld in art. 4, § 6 Drugswet) is van de veroordeelde. Een gemeenrechtelijk verval van het recht tot sturen is evenwel onmogelijk. Een veralgemeend verval van het recht tot sturen als spiegelstraf, namelijk wanneer het motorrijtuig gediend heeft of bestemd was tot het plegen van het misdrijf of tot het verzekeren van de vlucht na het plegen van het misdrijf of een poging daartoe, kan daarentegen een nieuwe optimale bijkomende spiegelstraf zijn.

In Zwitserland kent men een soortgelijk systeem en wordt het verval van het recht tot sturen opgenomen in de algemene bepalingen van de *Code pénal suisse*, meer bepaald in art. 67 e: «Si l'auteur a utilisé un véhicule automobile pour commettre un crime ou un délit, le juge peut ordonner conjointement à une peine ou à une mesure prévue aux art. 59 à 64 le retrait du permis d'élève conducteur ou du permis de conduire pour une durée d'un mois à cinq ans s'il y a lieu de craindre de nouveaux abus». Dit artikel kan grotendeels als inspiratiebron dienen.

Men zou kunnen opwerpen dat een dergelijke straf disproportionele nadelen kan teweegbrengen, namelijk wanneer het motorrijtuig in het raam van professionele verplichtingen wordt gebruikt. Een matigingsbevoegdheid lijkt dan ook op zijn plaats naar het voorbeeld van een bepaling uit de Franse *Code pénal* (art. 131-6, 1°). Merk wel op dat het verval van het recht tot sturen in Frankrijk als bijkomende straf kan gelden voor een aantal niet-verkeersgerelateerde misdrijven. Het is daar evenwel niet vereist dat het motorrijtuig gebruikt werd om het misdrijf te plegen of om het plegen ervan te vergemakkelijken.

C. Beroepsverbod en sluiting van de inrichting

30. Ook het versnipperde karakter van de bijkomende straffen van beroepsverbod en sluiting van de inrichting is een pijnpunt.

31. M.b.t. het beroepsverbod kan een algemene bepaling in Boek I van het Strafwetboek worden bepleit op grond waarvan de rechter de veroordeelde voor een bepaalde periode (bv. minstens een jaar en hoogstens vijf jaar) kan verbieden zijn beroep uit te oefenen indien hij ernstig misbruik heeft gemaakt van zijn beroep om het misdrijf te plegen.

In het Voorontwerp van Strafwetboek van Legros (art. 130-131) werd reeds een algemeen beroepsverbod naar voren geschoven, waarbij de strafrechter de veroordeelde zou kunnen bestraffen met een verbod om zijn beroep gedurende een periode tussen één en vijf jaar uit te

⁹⁰ Deze vervangende straf maakt dat de regeling van de verbeurdverklaring bij equivalent, waarin thans is voorzien bij art. 43bis, tweede lid Sw., zonder voorwerp is. Die bepaling schrijft voor dat, indien de vermogensvoordelen die rechtstreeks uit het misdrijf zijn verkregen, de goederen en waarden die in de plaats ervan zijn gesteld en de inkomsten uit die belegde voordelen niet kunnen worden gevonden in het vermogen van de veroordeelde, de rechter de geldwaarde ervan raamt en dat de verbeurdverklaring betrekking heeft op een daarmee overeenstemmend bedrag. Deze veroordeling tot betaling van een bedrag, uitvoerbaar op het vermogen van de veroordeelde, treedt in de plaats van de rechtstreekse verbeurdverklaring van de vermogensvoordelen of van de vervangingsgoederen die onttrokken zijn aan het gerecht.

⁹¹ Zie hierover uitgebreid: D. VANDERMEERSCH, «La peine pécuniaire déterminée en fonction du profit escompté de l'infraction: une peine percutante en réponse à la délinquance fondée sur le profit» in F. DERUYCK en M. ROZIE (eds.), *Het strafrecht bedreven. Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, die Keure, 2011, 857-873.

⁹² BS 4 september 2002.

oefenen, wanneer ernstig misbruik van dit beroep werd gemaakt om het strafbare feit te plegen of wanneer uit de feiten en de persoonlijkheid van de dader zou blijken dat voortzetting van de beroepsuitoefening een maatschappelijk gevaar zou impliceren.⁹³ Ook in de rechtsleer gaan vele stemmen op om alle mogelijke beroepsverboden te centraliseren in één enkele bepaling in het Strafwetboek.⁹⁴

Het voordeel van een opname in Boek I is dat een overeenstemmende ordening betreffende een autonome bestraffing bij beroepsverbod kan worden verkregen in de betekenis van de ontzetting uit de professionele rechten of uit het recht een bepaald beroep of een bepaalde functie uit te oefenen, vergelijkbaar met de ontzetting uit de burgerlijke en politieke rechten.⁹⁵ Een ander voordeel is dat de strafrechter een beroepsverbod in overweging kan nemen bij veroordelingen wegens misdrijven die uit hun aard ontegensprekelijk in aanmerking komen om met een beroepsverbod te worden bestraft.⁹⁶

In Nederland is eveneens een algemeen beroepsverbod opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. Het beroepsverbod is daar zelfs geïntegreerd in het artikel m.b.t. de ontzetting uit de burgerlijke en politieke rechten (art. 29 Sr.). Ook in het Franse Strafwetboek (art. 131-6, 11° en art. 131-6, 15°) heeft het beroepsverbod een algemene draagwijdte.

32. M.b.t. de straf van sluiting van de inrichting zou evenzeer kunnen worden geopteerd voor een opname in Boek I van het Strafwetboek met een definitie waaruit de spiegelende werking duidelijk blijkt. Zo zou de rechter in de bij de wet bepaalde gevallen de gehele of gedeeltelijke sluiting van de inrichting van de veroordeelde kunnen bevelen. De sluiting houdt dan het verbod in hierin enige activiteit uit te oefenen gelijksoortig met die naar aanleiding waarvan het misdrijf werd gepleegd.

Ook in het Franse Strafwetboek (art. 131-33) is de kwestieuze straf in de algemene bepalingen opgenomen: «La peine de fermeture d'un établissement emporte l'interdiction d'exercer dans celui-ci l'activité à l'occasion de laquelle l'infraction a été commise». Dit artikel kan ontegensprekelijk als inspiratiebron dienen.

⁹³ R. LEGROS, *Voorontwerp van Strafwetboek*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1985, 40.

⁹⁴ L. HUYBRECHTS, «Het beroepsverbod van het KB nr. 22 van 24 oktober 1934: een bot zwaard van een blinde justitie», *RW* 1991-92, 1034-1036; B. SPRIET, «Het vennootschapsberoepsverbod: van bot en blind naar scherp en bedachtzaam?» in F. DERUYCK, M. DE SWAEF, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *De wet voorbij. Liber amicorum Luc Huybrechts*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 355; E. VAN DOOREN, «De gelimiteerde implementatie van het penaal bestuurs- en koopmansverbod» (noot onder Cass. 1 juni 2010), *RW* 2011-12, 228.

⁹⁵ E. VAN DOOREN, *ibid.*

⁹⁶ Zo oordeelde het Hof van Cassatie dat een beroepsverbod wegens een veroordeling op grond van art. 499 Sw. onmogelijk is, omdat art. 499 Sw. niet wordt vernoemd in het KB nr. 22 van 24 oktober 1934 (Cass. 1 juni 2010, *RW* 2011-12, 228, noot E. VAN DOOREN).

D. Probatiestraf en werkstraf

33. M.b.t. de bestraffingsmodaliteiten van de probatie-opschorting van de uitspraak van de veroordeling en het probatieuiststel van de tenuitvoerlegging van de straf moet dringend worden afgestapt van de voorwaarde gerelateerd aan de afwezigheid van bepaalde gerechtelijke antecedenten van de betrokkene wegens incoherentie met andere straffen (zoals de werkstraf) of afdoeningsmogelijkheden buiten proces (zoals de minnelijke schikking en de bemiddeling in strafzaken). In abstracto moet de wetgever komaf maken met bestraffingsvoorwaarden gerelateerd aan het strafrechtelijke verleden van de betrokkene. Dit neemt niet weg dat de strafrechter zijn keuze voor een bepaalde straf in concreto mede kan laten afhangen van het al dan niet aanwezig zijn van gerechtelijke antecedenten. Het onderscheid tussen de probatieopschorting en de autonome probatiestraf is ook te diffuus. Vandaar dat de probatieopschorting in de toekomst het best zou opgaan in de probatiestraf. Voor de gewone opschorting van de uitspraak van de veroordeling blijft er nog een groot toepassingsgebied weggelegd in een nieuwe rechtsfiguur van *veroordeling bij schuldigverklaring*. Er kan worden geargumenteed dat een schuldigverklaring onder bepaalde voorwaarden wordt gerechtvaardigd door de omstandigheden van de zaak, rekening houdend met de geringe ernst van de feiten of de tijd die is verstreken sinds de feiten. De actieradius van de opschorting van de uitspraak van de veroordeling is dus niet helemaal gelijklopend met de rechtsfiguur van veroordeling bij schuldigverklaring. Bovendien is de veroordeling bij schuldigverklaring – in navolging van wat de Commissie-Holsters (2000-2003) destijds heeft geoordeeld⁹⁷ – wel degelijk een straf.

34. De strafrechter heeft een leidende rol te vervullen bij het bepalen van de meest optimale spiegelbestraffing. Dit geldt zeer zeker ook voor de werkstraf en de probatiestraf. Het *lex certa*-principe impliceert immers dat iedereen op afdoende wijze kan inschatten wat het strafrechtelijke gevolg van zijn gedrag kan zijn.⁹⁸ Een kleine aanpassing van de kwestieuze artikelen is daarom aan te bevelen. Voor de werkstraf wordt – net zoals dit nu reeds het geval is – voorgesteld dat de strafrechter de duur ervan bepaalt en dat hij aanwijzingen geeft m.b.t. de concrete invulling ervan. Daarnaast zou de rechter de werkstraf moeten kunnen koppelen aan de verplichting om bijzondere voorwaarden na te leven. Voor de probatiestraf wordt vooropgesteld dat de rechter eveneens de duur ervan bepaalt, evenals de bijzondere voorwaarden waaraan de veroordeelde wordt onderworpen. De uitvoerende instantie (er wordt voorgesteld om de strafuitvoeringsrechtbank voor het gros van de strafuitvoeringsgeschillen

⁹⁷ Zie eindverslag Commissie «Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting», Deel II – Straftoemeting, 29-30.

⁹⁸ Cass. 27 mei 2014, *Arr.Cass.* 2014, 1334.

bevoegd te maken⁹⁹) kan dan, na de veroordeelde te hebben gehoord, de concrete invulling van de probatiestraf bepalen en in het bijzonder de aard van de opleiding, van de beroepsstage of van de gemeenschapsdienst die moet aansluiten bij zijn lichamelijke en verstandelijke geschiktheid, alsook de plaats waar die uitgevoerd moet worden. De strafuitvoeringsrechtbank zou dan ook de bijzondere voorwaarden geheel of ten dele kunnen opschorten, nader omschrijven of aanpassen aan de omstandigheden, hetzij ambtshalve, hetzij op vordering van het openbaar ministerie, hetzij op verzoek van de veroordeelde. Indien de strafuitvoeringsrechtbank van oordeel is dat de probatiestraf ten uitvoer is gelegd, kan zij beslissen er een einde aan te maken, zelfs als de door de rechter bepaalde termijn nog niet is verstreken.

E. Opgelegde behandeling

35. De notie spiegelstraf reflecteert niet alleen de aard van het gepleegde misdrijf, maar heeft ook oog voor de daderproblematiek die aan het gepleegde misdrijf ten grondslag ligt. Zoals reeds werd geschreven, komt het volgen van een behandeling of therapie in het kader van de probatiestraf of de bestraffingsmodaliteit van het probatieuitstel (en nu ook nog de probatieopschorting) dan in het vizier. Het is belangrijk te streven naar de afschaffing van de voorwaarde m.b.t. het niet aanwezig zijn van bepaalde gerechtelijke anteceden-ten. Niettemin zal men rekening moeten blijven houden met andere wettelijke voorwaarden (zoals de aard van de straf bij het probatieuitstel en het vooropgestelde sanctieniveau bij het probatieuitstel en de probatiestraf). Nochtans kan een behandeling ook een accuraat antwoord bieden in een aantal zaken die buiten de mazen van het interneringsnet glippen, zeker nu met de Potpourri III-wet¹⁰⁰ het toepassingsgebied van de internering werd verengd.

Vanuit die optiek moet – in navolging van de Commissie-Holsters¹⁰¹ – worden gedacht aan de straf van *opgelegde behandeling*. Het toepassingsgebied van de opgelegde behandeling mag niet worden beperkt tot personen met een geestesstoornis. Op die manier kunnen ook stoornissen die bv. voortkomen uit een zware drugsverslaving worden aangepakt. Iedereen die psychische of medische stoornissen vertoont die niet dermate ernstig zijn dat zij zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden tenietdoen, maar waardoor hij een gevaar vormt voor de maatschappij, zou potentieel onder de actieradius moeten kunnen vallen. Het misdrijf waardoor de behandeling wordt opgelegd moet wel mede het gevolg zijn van de stoornissen waaraan de beklaagde of

de beschuldigde lijdt. Deze straf dient verschillende doeleinden. Enerzijds kan zij als spiegelstraf worden bestempeld: een dergelijke behandeling is immers noodzakelijk om herhaling te voorkomen, aangezien deze stoornissen een belangrijke rol spelen in de criminogenese. Anderzijds staat naast de gedragsbeïnvloeding van de veroordeelde de bescherming van de maatschappij centraal.

F. Ook voor de rechtspersoon is er ruimte voor spiegelbestrafing

36. Het huidige straffenarsenaal biedt t.a.v. de rechtspersoon niet zoveel mogelijkheden. Slechts de geldboete kan als hoofdstraf worden uitgesproken. In het raam van de vermogenscriminaliteit zou in de geldboete een spiegelende werking kunnen worden gezien. Dit is misschien ook mogelijk voor de facultatieve bijkomende straffen van het tijdelijke of definitieve verbod om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijke doel van de rechtspersoon of voor de tijdelijke of definitieve sluiting van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon. De bestraffingsmodaliteit van de probatie kan thans ook gelden voor de rechtspersoon (cf. art. 18bis Probatiwet). Sommige rechtsleer betreurt nochtans dat vaak de nodige knowhow, creativiteit en noodzakelijke omkadering ontbreken voor een optimale invulling en opvolging van de probatie t.a.v. de rechtspersoon.¹⁰²

37. Deze vaststelling mag ons er evenwel niet van weerhouden om in de probatie een effectief bestraffingsinstrument te zien voor de rechtspersoon. Specifieke probatievoorwaarden op maat van de rechtspersoon en liefst met een spiegelende werking – en dit geldt ook voor de probatiestraf die nu nog niet mogelijk is voor de rechtspersoon – moeten dan wel worden uitgetekend.¹⁰³

Meer diversificatie in het straffenpalet voor de rechtspersoon is hoe dan ook raadzaam, zowel op het niveau van de hoofd- als op dat van de bijkomende straffen.

Wanneer we specifiek focussen op nieuwe vormen van spiegelbestrafing, lijkt de nieuwe vooropgestelde straf van een geldboete vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel niet alleen voor de natuurlijke persoon maar ook voor de rechtspersoon een welgekomen straf.

Daarnaast kan ook worden gedacht aan de dienstverleningsstraf ten gunste van de gemeenschap naar analogie met de werkstraf voor de natuurlijke persoon. Alleen zal

⁹⁹ Er wordt voorgesteld om de probatiecommissie af te schaffen en al haar bevoegdheden toe te vertrouwen aan de strafuitvoeringsrechter of de strafuitvoeringsrechtbank teneinde het systeem coherenter en eenvoudiger te maken.

¹⁰⁰ Wet van 4 mei 2016 houdende internering en diverse bepalingen inzake Justitie, BS 13 mei 2016.

¹⁰¹ Eindverslag Commissie «Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting», Deel II – Straftoemeting, 39.

¹⁰² V. FRANSSEN en S. VAN DYCK, «Holsters op maat voor de bestrafing van ondernemingen? Eerst goed mikken, dan pas schieten» in F. DERUYCK, M. DE SWAEF, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *De wet voorbij. Liber Amicorum Luc Huybrechts*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 534.

¹⁰³ Zie ook: F. DERUYCK en P. WAETERINCKX, «Tien jaar strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon (1999-2009). Verleden en heden van de rechtspersoon in het strafrecht vanuit juridisch en praktisch oogpunt – *Capita selecta* van markante problemen» in *CBR Jaarboek 2009-10*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 92.

voor de rechtspersoon de dienstverleningsstraf gepaard moeten gaan met een door de wetgever gefixeerd geldelijk bedrag¹⁰⁴ dat dan – met instemming van de rechtspersoon – moet worden besteed aan bepaalde prestaties ten gunste van de gemeenschap. Te denken valt aan de verplichting om bepaalde niet-bedrijfsgerelateerde (aangezien het een straf is ten gunste van de gemeenschap) investeringen te doen als spiegelende straf n.a.v. de aangerichte milieuschade ten gevolge van het gepleegde milieumisdrijf.

V. Er mag geen afbreuk worden gedaan aan de individualisering van de bestraffing en een accurate motivering van de straf en strafmaat blijft een *conditio sine qua non*

38. Deze bijdrage is een pleidooi voor de invoering van nieuwe straffen met een spiegelende werking. Het dient nochtans te worden beklemtoond dat elke casus *in concreto* door de feitenrechter zal moeten worden onderzocht. Aan de individualisering van de bestraffing mag m.a.w. onder geen enkel beding worden geraakt.¹⁰⁵ Een aantal nieuwe vooropgestelde gemeenrechtelijke spiegelstraffen (zoals de geldstraf vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel, het beroepsverbod, de sluiting van de inrichting, het verval van het recht tot sturen) heeft een facultatief karakter. De rechter zal in eer en geweten moeten oordelen en nagaan of deze straffen in de voorliggende zaak wel als optimale straf kunnen worden bestempeld.

39. Zonder accurate motivering van de straf en de strafmaat dreigt een succesvolle strafuitvoering al *a priori* te worden gehypothekerd. Een voorbeeldmotivering moet minstens tegemoetkomen aan drie doelstellingen. Ten eerste moet de motiveringsverplichting de strafrechter hebben aangezet tot een weloverwogen straftoemeting. De motivering heeft eveneens een explicatie- en controlefunctie en moet ertoe strekken een beter inzicht te verkrijgen in de redenen van de bestraffing. Tot slot moet de motivering zorgen voor een betere informatieverschaffing die ten dienste staat van de strafuitvoering.¹⁰⁶

Hoe dan ook moet de veroordeelde begrijpen waarom hij een bepaalde straf opgelegd heeft gekregen. De spiegelende werking van bepaalde straffen is voor de zetelende magistraat misschien wel voor de hand liggend; dit is niet noodzakelijk het geval voor de veroordeelde. Het kan niet genoeg worden beklemtoond dat de explicatiefunctie van de motivering van wezenlijk belang is. De strafrechter moet klare wijn schenken in zijn uitspraak op een gedetailleerde

en geïndividualiseerde wijze; iedere veroordeelde heeft immers het recht de redenen van de uitgesproken straf en de strafmaat te kennen.¹⁰⁷ De feitenrechter heeft hierin een sleutelrol te vervullen. Begrijpelijkheid en aanvaardbaarheid van een rechterlijke uitspraak zijn immers premissen die niet door de wetgever kunnen worden afgedwongen op basis van vastgelegde abstracte en theoretische vereisten.

40. Niet alle heil moet evenwel worden gezocht in de spiegelbestraffing. Er moet een meer gediversifieerd sanctiepalet naar voren worden geschoven zowel voor de natuurlijke persoon als voor de rechtspersoon. Er moeten dus meer bestraffingsalternatieven in het Strafwetboek worden opgenomen, al dan niet met een spiegelende werking. Een optimale straf betekent immers, zoals reeds werd geschreven, niet alleen dat de straf maatschappelijk gezien als rechtvaardig wordt ervaren, maar ook dat de straf kan worden gekozen die het best is aangepast aan de persoonlijke situatie van de beklaagde.¹⁰⁸ Het is van het grootste belang dat aan de strafrechter de grootst mogelijke flexibiliteit wordt gelaten.

VI. Besluit

41. In onze zoektocht naar de meest optimale bestraffing rees o.m. de vraag of de effectiviteit van de bestraffing kon worden verhoogd door in Boek I van het Strafwetboek straffen te verankeren met een spiegelende werking. Op deze vraag moet o.i. bevestigend worden geantwoord.

In deze bijdrage kwam tot uiting dat er ruimte is voor nieuwe vormen van spiegelbestraffing en bijschaving van bestaande spiegelstraffen en spiegelbestraffingsmodaliteiten.

Het grotere geheel van een vooropgestelde hervorming van het Strafwetboek mag evenwel niet uit het oog worden verloren. Het dient immers te worden beklemtoond dat men vanuit bestraffingsperspectief op verschillende fronten een nieuwe weg moet inslaan. Er kan gedacht worden aan een systeem van verschillende sanctieniveaus. Ook moet er komaf worden gemaakt met het systeem van correctionalisering. Slechts voor een beperkt aantal gevallen dienen er nog criminele hoofdstraffen overeind te blijven (in afwachting van een beslissing over de toekomst van het hof van assisen); in de andere gevallen zal er nog alleen sprake kunnen zijn van correctionele straffen (evenwel onderverdeeld in verschillende sanctieniveaus). Een ankerpunt is tevens dat de vrijheidsstraf het *ultimum remedium* moet zijn. Vanuit die optiek moet er een categorie van misdrijven worden uitgestippeld waarbij de toevlucht naar de gevangenisstraf als wettelijke straf niet kan worden gerechtvaardigd. Meer algemeen moet er ook een meer gediversifieerd sanctiepalet – zowel voor de natuurlijke persoon als voor de rechtspersoon – naar voren geschoven worden.

Wordt dus hopelijk vervolgd ...

¹⁰⁴ De strafvork zal variëren naargelang het strafniveau.

¹⁰⁵ Zie over het belang van de individualisering van de bestraffing: S. GLUECK, «Principles of a Rational Penal Code» in M. TONRY (ed.), *Why Punish? How Much? A Reader on Punishment*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 71-90; G. HALLEVY, o.c., 110-111.

¹⁰⁶ Zie: J. ROZIE en C. VANDEUREN, o.c., NC 2012, 131-149; M. VAN DE KERCHOVE, «La motivation des peines et la pluralité de leurs objectifs», *Rev.dr.pén.* 2006, 1039-1069.

¹⁰⁷ Zie ook: D. HOLSTERS, «Motivering van de straf: waarborg voor de beklaagde?» in *Liber Amicorum Jean du Jardin*, Deurne, Kluwer, 2001, 31-48.

¹⁰⁸ Zie ook: P. MARY, o.c., JT 2015, 291.